

*Кузьома О.Ю., к.е.н.,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка*

АДАПТАЦІЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ ДО ВИМОГ ТА ПРАВИЛ СОТ

У статті виявлені наслідки виконання Україною зобов'язань в рамках СОТ і зрушення, що відбуваються в товарній структурі зовнішньої торгівлі України. Ключові слова: членство в СОТ, правила і вимоги СОТ, тарифне і нетарифне регулювання зовнішньої торгівлі, експортний потенціал, товарна структура експорту та імпорту.

В статье выявлены последствия исполнения Украиной взятых обязательств в рамках ВТО и изменения, которые произошли в товарной структуре внешней торговли Украины. Ключевые слова: членство в ВТО, правила и требования ВТО, тарифное и нетарифное регулирование внешней торговли, экспортный потенциал, товарная структура внешней торговли.

The outcomes of Ukraine's liabilities implementation and basic changes in term of WTO, which occurred in product structure of Ukraine's foreign trade. Keywords: WTO membership, WTO rules and requirements, tariff and non-tariff regulation of foreign trade, export potential, commodity structure of exports and imports.

Вступ. Шлях нашої країни до СОТ був досить важким. 14 років пройшло з моменту подання заявки на вступ до отримання повноправного членства. Цей час став для України складним періодом економічних та структурних перетворень, переходу від адміністративно-командної до ринкової системи господарювання. Для здобуття членства наша держава провела двосторонні переговори з 52 країнами-учасниками СОТ, прийняла більше 50 законів, які були необхідні для адаптації українського законодавства до вимог цієї організації.

З боку СОТ, вступ України оцінюється як ще один крок на шляху до зміцнення багатосторонньої торговельної системи. Україні ж членство у провідній організації з питань регулювання міжнародної торгівлі відкриває доступ до стабільного і передбачуваного торгового середовища, до єдиних правил регулювання економічної діяльності, що створює можливості для прискороного зростання національної економіки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Чимало наукових викликали і викликають питання приєднання України до СОТ. Попередні дослідження присвячувалися в основному прогнозуванню можливих наслідків цього кроку. Зокрема, цій тематиці присвятили свої праці такі вчені, як І.Бураковський, З.Варналій, А.Гончарук, Я.Жалило, В.Мовчан, О.Оніщук, А.Осика, С.Осика, В.П'ятницький, В.Сіденко, Т.Циганкова, О.Штефанюк.

Однак на сучасному етапі на перший план виходять проблеми пристосування економіки України до нових умов співробітництва в рамках багатосторонньої торговельної системи, оцінки перспектив розвитку окремих галузей вітчизняної економіки та розробки нової зовнішньоторговельної стратегії на основі максимального використання переваг членства України в СОТ.

Метою статті є виявлення перших зрушень у структурі зовнішньої торгівлі України, що відбулися на основі виконання основних вимог і зобов'язань після набуття членства в СОТ.

Виклад основного матеріалу. Проаналізуємо зобов'язання, взяті Україною на шляху вступу до СОТ. Ці зобов'язання стосуються таких сфер:

1) *доступ до ринків товарів.* Україна може встановлювати митні ставки в діапазоні від 0 до 50% („зв'язані” тарифи). Деякі з цих „зв'язаних” ставок передбачають поетапне скорочення в період до 2013 р. За даними СОТ, у 2008 р. середній рівень митного захисту в Україні щодо всіх товарів складав 5,5% (вимоги СОТ до України – 5,8%), щодо сільськогосподарських – 13,0% (вимоги СОТ – 11,1%), щодо промислових товарів – 4,4% (вимоги СОТ – 5,0%) [1]. Отже, як ми бачимо, наша держава в основному вже виконала вимоги СОТ, окремі пристосування стосуються лише сільськогосподарської продукції. Найвищі митні ставки Україна може застосовувати по відношенню до цукру (50%), соняшникової олії (30%), шкіри і шкіряного взуття (25%) та електричних машин та устаткування (25%) [2].

Наша країна зобов'язалася поступово знизити митні ставки до нульового рівня стосовно цивільних літаків (до 2010 р.), будівельного обладнання, наукового та медичного устаткування, сільськогосподарської техніки, продуктів інформаційних технологій, кольорових металів, сталі, дистильованих спиртів (до 2011 р.), окремих видів риби, фармацевтичних препаратів, певних хімічних речовин і нафтопродуктів, деревини, паперової продукції, окремих видів пряжі та тканини, меблів та іграшок. Наслідком такої політики має стати, з одного боку, посилення конкуренції на внутрішньому ринку і стимулювання національних виробників до підвищення якості та конкурентоспроможності їхньої продукції у таких галузях, як виробництво медичних препаратів, хімічна промисловість, нафтопереробка, металургія, текстильна промисловість, виробництво меблів. А з іншого боку, зняття митного захисту щодо будівельного обладнання, наукового та медичного устаткування, сільськогосподарської техніки, продуктів інформаційних технологій стимулюватиме «інвестиційний» імпорт і сприятиме розвитку вітчизняних галузей, які їх використовуватимуть.

Україна також погодилася не застосовувати нових видів мита та митних зборів, крім існуючих.

У сфері сільського господарства наша держава взяла зобов'язання відмовитися від субсидування експорту. Україна має обмежити внутрішню підтримку фермерів до розміру 3,4 млрд. грн. або 5% вартості валового внутрішнього виробництва сільськогосподарської продукції [3]. Як і інші члени СОТ, Україна не матиме обмежень щодо проведення внутрішніх програм підтримки, якщо вони відповідатимуть критеріям, викладеним в Угоді про сільське господарство. На законодавчому рівні наша держава вже закріпила заходи з непрямой підтримки аграрного сектору в умовах членства в СОТ. Крім того, сільськогосподарським підприємствам дозволено використовувати кошти ПДВ на всі операції з поставки аграрної продукції власного виробництва. Таким чином, і після вступу до СОТ Україна зберегла право застосовувати спеціальні режими оподаткування ПДВ як альтернативи прямих державних субсидій. Завдяки цьому у сільськогосподарських виробників у 2008 р. залишилося майже 6 млрд. грн. [4].

Україна повинна ввести квоту на тростинний цукор-сирець, збільшивши її до 2010 р. з 260 тис. т до 267 тис. т.

2) *Доступ до ринків послуг.* Наша держава взяла конкретні зобов'язання в усіх 11 важливих секторах сфери послуг, які включають: ділові послуги; послуги зв'язку; будівельні та інжинірингові послуги; дистриб'юторські послуги; освітні та екологічні послуги; фінансові послуги (страхування і банківські послуги); медичні та соціальні послуги; послуги в галузі туризму та подорожей; рекреаційні, культурні та спортивні послуги; транспортні послуги. Ці зобов'язання стосуються надання вільного доступу іноземним постачальникам послуг до національного ринку на недискримінаційній основі, а також надання їм національного режиму. Як і в торгівлі товарами, ці заходи мають сприяти розвитку конкуренції на внутрішньому ринку і підвищенню якості аналогічних вітчизняних послуг.

3) *Політика ціноутворення.* Україна може здійснювати контроль за цінами, але це не повинно суперечити цілям СОТ та інтересам експортерів-членів СОТ. Наша держава зобов'язалася: не вводити мінімальних цін на імпортовану продукцію; і надалі публікувати список товарів і послуг, ціни яких визначаються урядом; встановлювати ціни на залізничні перевезення на недискримінаційній основі. Варто зазначити, що Україна ще до вступу до СОТ скасувала встановлення мінімальних цін на алкогольні напої та деякі види сільськогосподарської продукції, а також законодавчо закріпила принцип недискримінації у формуванні тарифів на перевезення вантажів залізничним транспортом.

4) *Торговельні права (право на імпорт та експорт).* Реєстраційний внесок для виробників лікарських засобів, пестицидів та агрохімікатів, а також плата за отримання ліцензій на імпорт або експорт алкогольних напоїв і тютюнових виробів, мають встановлюватися у відповідності з

вимогами СОТ і відповідати рівню вартості наданих послуг. Від приватних осіб чи компаній, які бажають здійснювати зазначений імпорту/експорт, не вимагається фізичної присутності або здійснення інвестицій в Україну, але необхідна державна реєстрація в нашій країні.

5) *Кількісні обмеження імпорту, ліцензування імпорту.* Наша держава погодилася усунути, не застосовувати чи не вводити повторно кількісних обмежень на імпорту або інших нетарифних бар'єрів, які не відповідають угодам СОТ. Україна здійснює процедури ліцензування імпорту у відповідності з правилами СОТ, згідно з якими: формальності та вимоги до документації, пов'язаної з ліцензуванням імпорту/експорту, повинні бути зведені до мінімуму; використовується 2 основні види ліцензій – автоматичні та неавтоматичні; обов'язковою є публікація інформації про ці процедури. Наша держава вже виконала вимогу щодо скасування квот на експорт зерна, а також дорогоцінних металів і каміння, крім золота, срібла, їх брухту та відходів.

б) *Технічні бар'єри в торгівлі.* Україна зобов'язалася надавати пріоритет міжнародним стандартам порівняно з регіональними та іншими національними. Національні й регіональні стандарти є добровільними, крім зазначених у технічних регламентах і призначених для захисту національної безпеки, запобігання недобросовісній практиці, захисту життя і здоров'я людей, тварин або рослин, а також захисту навколишнього середовища. До 30 грудня 2011 р. всі технічні регламенти України мають бути приведені у відповідність до міжнародних стандартів. Наша держава поступово скорочує перелік продукції, що підлягає обов'язковій сертифікації.

б) *Інші сфери.*

Внутрішні податки та збори (ПДВ і акцизний збір) з імпортованої продукції з країн-членів СОТ мають застосовуватися на недискримінаційній основі порівняно з вітчизняними товарами.

Україна має знизити ставки експортного мита на насіння олійних культур, живу худобу, шкіри тварин, брухт чорних і кольорових металів, а також скасовує мінімальні експортні ціни. Законодавством нашої держави передбачено поступове скорочення (протягом 5-10 років після вступу до СОТ) ставок експортного мита на насіння олійних культур з 16 до 10%, на живу худобу – з 50 до 10%, шкіри тварин – з 30 до 20%, брухт чорних і кольорових металів – з 25 до 10 євро за 1 т.

Україна має дотримуватися Угоди про санітарні та фітосанітарні заходи (СФЗ) та впорядкувати обов'язки своїх наглядових і контрольних органів у галузі СФЗ. Наша держава зобов'язалася не блокувати імпорту м'яса та м'ясних продуктів, виготовлених з використанням гормонів. За даними Державного комітету статистики України, імпорту м'яса та харчових субпродуктів у першому півріччі 2009 р. порівняно з аналогічним періодом 2008 р. збільшився на 55,9% [5].

Україна має надавати регулярні звіти для членів СОТ щодо програм приватизації та інших питань, пов'язаних з економічними реформами.

Торговельна діяльність державних підприємств України має відповідати вимогам СОТ. Крім того, вони мають працювати на комерційній основі.

Отже, як ми бачимо, перелік вимог СОТ до нашої країни досить широкий, проте всі вони спрямовані на поступову лібералізацію зовнішньої торгівлі України задля отримання максимальних переваг від неї.

Як вже зазначалося, приєднання до СОТ створило передумови для реалізації експортного потенціалу, для підвищення темпів економічного зростання та успішної інтеграції нашої країни у світові економічні структури. Однак, зважаючи на недосконалість структури українського експорту, наша держава має використати нові можливості, що відкриваються зі вступом до СОТ, також і для проведення структурних реформ вітчизняної економіки з метою підвищення ефективності промисловості та сільського господарства.

2 роки – це дуже короткий термін для оцінки наслідків вступу України до СОТ, однак певні позитивні зрушення уже наявні. За даними табл. 1, ми бачимо, що у 2008 р. показники зовнішньої торгівлі України суттєво зросли. Так, темпи приросту експорту товарів і послуг у 2008 р. порівняно з 2007 р. склали 35%, що було в 1,3 рази більше за відповідний показник 2007 р. – 27%; темпи приросту імпорту товарів і послуг у 2008 р. сягнули 40%, що також суттєво перевищило відповідний показник 2007 р. – 34,7%. У червні 2008 р., першому місяці членства України в СОТ, вперше номінальні темпи приросту експорту й імпорту товарів перевищили 60-відсотковий рівень і становили відповідно 62,4% і 65,6% [5].

Відмітимо, що вплив світової кризи значно ускладнює оцінку позитивних зрушень, які відбуваються в Україні після її вступу до СОТ. Внаслідок скорочення зовнішнього попиту на українські товари, знецінення гривні і падіння купівельної спроможності населення у 2009 р. зазнали суттєвого скорочення як обсяги експорту товарів і послуг України (на 37% порівняно з 2008 р.), так і обсяги імпорту (майже на половину).

Однак провідні галузі експортної та імпоротної спеціалізації України по-різному витримали тиск світової фінансової кризи. Так, якщо вартісні обсяги експорту металургійної продукції та продукції хімічної промисловості у 2009 р. скоротилися порівняно з 2008 р. на 50%, то обсяги експорту продуктів рослинного походження – лише на 10% (див. табл. 1).

У цьому зв'язку важко не помітити позитивні зрушення у галузі сільського господарства України.

Таблиця 1.

Показники зовнішньої торгівлі України у 2007-2009 рр.*

	2007 р.		2008 р.		2009 р.	
	млрд. дол.	В % до попереднього року	млрд. дол.	В % до попереднього року	млрд. дол.	В % до попереднього року
Експорт товарів і послуг	58,287	27,1	78,695	35,0	49,224	-37,4
Імпорт товарів і послуг	65,651	34,7	92,003	40,2	50,604	-45,0
Експорт недорогоцінних металів та виробів з них	20,787	26,5	27,594	32,8	12,817	-53,6
Експорт продуктів рослинного походження	1,726	-11,5	5,577	3,2 р	5,035	-9,7
Експорт механічного обладнання, машин та механізмів, електрообладнання	4,976	49,5	6,341	27,4	5,014	-26,5
Експорт мінеральних продуктів	4,275	10,4	7,046	64,8	3,900	-44,6
Експорт продукції хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	4,047	19,5	5,045	24,6	2,515	-50,1
Імпорт мінеральних продуктів	17,280	27,9	25,441	47,7	15,695	-38,3
Імпорт механічного обладнання, машин та механізмів	10,572	34,2	13,380	26,5	6,257	-53,2
Імпорт продукції хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	5,316	37,6	6,959	30,9	5,319	-23,6
Імпорт недорогоцінних металів та виробів з них	4,743	42,5	6,390	34,7	2,677	-58,1
Імпорт транспортних засобів та шляхового обладнання	8,216	59,6	12,091	47,2	2,164	-82,1
Експорт транспортних послуг	6,112	14,1	7,636	24,9	6,256	-18,1
Експорт різних ділових, професійних та технічних послуг	1,167	37,8	1,541	32,0	1,210	-21,5
Імпорт фінансових послуг	0,887	2,2 р.	1,465	65,2	1,319	-10,0
Імпорт транспортних послуг	1,118	41,7	1,657	48,2	0,981	-40,8

* Джерело: складено за даними Державного комітету статистики України
 // <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Так, якщо ще у 2007 р. експорт продукції рослинного походження займав 7-ме місце у загальному обсязі товарного експорту України (3,5% загального обсягу експорту товарів), то у 2009 р. ця галузь посіла 2-ге місце (12,7%), поступаючись лише експорту металургійної продукції.

За даними Державного комітету статистики України, у 2009 р. порівняно з 2007 р. експорт зернових культур збільшився в 4,7 рази, насіння олійних рослин – в 1,6 рази, овочів – у 2,2 рази [5]. Варто також зазначити, що галузь з виробництва продуктів рослинного походження у першій половині 2009 р. стала єдиною серед провідних експортних галузей України, яка не лише не зазнала спаду порівняно з аналогічним періодом попереднього року, але й показала значні темпи зростання – 65,2%. І хоча, як уже зазначалося, у річному виразі обсяг експорту даної товарної групи у 2009 р. скоротився порівняно з 2008 р., однак значний запас першої половини року зробив це падіння не таким серйозним, як наприклад, в експорті металургійної продукції.

З набуттям членства України в СОТ Європейський союз скасував квоти на експорт українських сталеливарних виробів. Нажаль, світова криза завадила українським металургам у 2009 р. у повній мірі використовувати переваги відкриття міжнародних ринків. Однак у докризовий період експорт металургійної продукції з України зростав досить значними темпами. Так, темпи приросту українського експорту недорогоцінних металів у першому півріччі 2008 р. порівняно з аналогічним періодом 2007 р. склали 47%, а в цілому за рік – майже 33%, що є більшим за відповідні показники 2007 р. [5]. Варто відмітити, що у січні 2010 р. вітчизняний експорт чорних металів зріс на 31% порівняно із січнем 2009 р. Отже, у довгостроковій перспективі Україна може розраховувати на відновлення світового попиту і подальше зростання даної галузі.

Вступ України до СОТ в цілому позитивно вплинув на підприємства хімічної промисловості, в першу чергу на виробників азотних добрив, які мають лідируючі позиції в експорті даної галузі. Це виявилось, зокрема, у припиненні антидемпінгових заходів з боку ЄС щодо імпорту українського карбаміду, а це, в свою чергу, сприяло збільшенню його поставок на європейський ринок.

Таким чином, вступ нашої країни до СОТ сприяє формуванню більш лібералізованого торгового режиму, створенню більш прозорих та передбачуваних умов розвитку підприємництва, у тому числі у зовнішній сфері.

Висновки. Наша країна пододала довгий і нелегкий шлях для отримання членства в СОТ. З боку СОТ, вступ України оцінюється як ще один крок на шляху до зміцнення багатосторонньої торговельної системи. Нашій же державі членство у провідній організації з питань регулювання

міжнародної торгівлі відкриває доступ до стабільного і передбачуваного торгового середовища, до єдиних правил регулювання економічної діяльності, що створює можливості для прискореного зростання національної економіки. У процесі вступу та після нього Україна взяла на себе значне коло зобов'язань. Вони стосуються відкриття українського ринку для іноземних товарів за рахунок зменшення митного тарифу, кількісних обмежень, уніфікації стандартів і норм та забезпечення більшої прозорості державної політики. При чому більшість із взятих зобов'язань Україна виконала ще до вступу до СОТ.

Членство в СОТ створює для України додаткові шанси на успіх у переговорах з ЄС щодо укладання Угоди про створення зони вільної торгівлі, а в майбутньому й Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

На шляху приєднання до СОТ Україна досягла суттєвого прогресу із узгодження вітчизняного законодавства з договірною системою СОТ, що відобразилося після приєднання у розширенні і поглибленні торгових зв'язків з членами цієї організації.

На даний момент досить важко оцінювати наслідки членства нашої країни у СОТ, оскільки, з одного боку, пройшов ще занадто короткий час після приєднання, а з іншого – позитивні зрушення, що намітилися, були знівельовані негативним впливом світової фінансової кризи.

Використані джерела інформації:

1. Trade Statistics. Ukraine // <http://stat.wto.org/CountryProfile/WSDBCountryPFView.aspx?Language=E&Country=UA>
2. Tariff profiles. Ukraine // <http://stat.wto.org/TariffProfile/WSDBTariffPFView.aspx?Language=E&Country=UA>
3. Обязательство Украины в связи с вступлением в ВТО // <http://www.istl.org.ua/management/ukraine-wto/68-2009-12-02-20-50-09.html>
4. Виповнюється рік членства України в СОТ // <http://eu.prostir.ua/library/234579.html>
5. Товарна структура зовнішньої торгівлі за 2007, 2008, 2009 pp. // <http://www.ukrstat.gov.ua/>
6. WTO welcomes Ukraine as a new member // http://www.wto.org/english/news_e/pres08_e/pr511_e.htm
